

Centar za građansku suradnju Livno

„Naš ustav, naš život“

Analiza istraživanja

Uključivanje civilnog društva u ustavne promjene

Februar/Veljača 2016.

Analiza empirijskog istraživanja

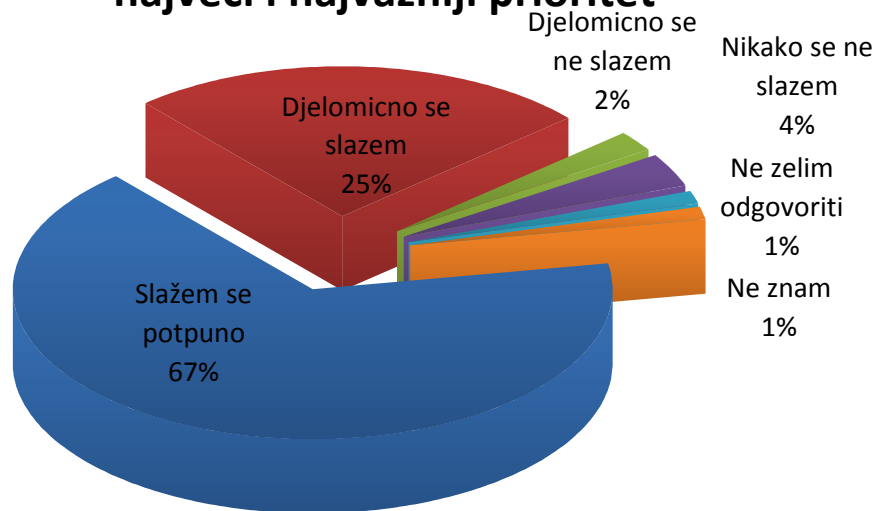
„Naš ustav, naš život“

Empirijskim istraživanjem, koje je realizirao Centar za građansku suradnju iz Livna¹, i u koje je uključeno 513 ispitanika², pokriven je prostor čitave BiH – dakle oba entiteta i distrikt Brčko.³ Pazilo se, potom, i da u ukupnom uzorku budu zastupljene sve dobne skupine građana BiH⁴.

U okviru projekta „Naš ustav, naš život“ pošlo se od često prisutnog uvjerenja da je ustavna reforma BiH prioritet iznad svih ostalih. Takva uvjerenja se, među inim, temelje i na mišljenju kako sa strukturom i nadležnostima, kakve BiH ima danas, nije moguće njezino normalno funkcioniranje. Jesu li, međutim, takva uvjerenja i mišljenja i utemeljena. Ili još konkretnije, dijele li ih – i, ako jesu, u kojoj mjeri – i građani ove zemlje.

Ako je temeljem dobivenih empirijskih pokazatelja suditi, takva uvjerenja su, dijelom ili u potpunosti, prisutna kod više od devet desetina ukupne punoljetne bosanskohercegovačke populacije (Grafikon 1).

Grafikon 1: Ustavna reforma trenutno najveći i najvažniji prioritet

¹Terensko prikupljanje podataka za izvođenje zaključaka realizirano je u vremenu 22.09.-28.12.2015.

²On-line anketiranjem su prikupljeni stavovi i mišljenja 77 ispitanika, a od njih 436 to je učinjeno grupnim anketiranjem tijekom sastanaka koje je CGS organizirao u 33 općine.

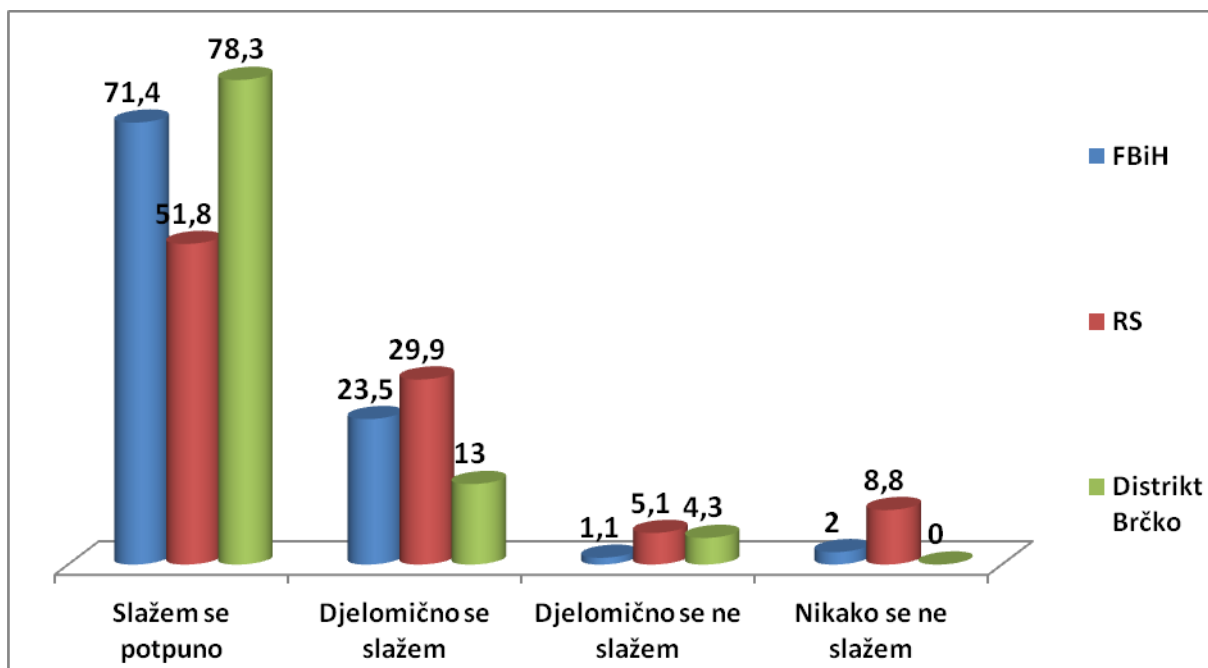
³Istraživanje je realizirano u slijedećim općinama: Bileća, Trebinje, Bratunac, Srebrenica, Ugljevik, Modriča, Teslić, Prijedor, Gradiška, Banja Luka, Mrkonjić Grad, Brčko, Goražde, Bihać, Bosanska Krupa, Livno, Bugojno, Vareš, Kakanj, Travnik, Vitez, Konjic, Jablanica, Ljubuški, Čapljina, Mostar, Stolac, Prozor-Rama, Tešanj, Tuzla, Gračanica, Bosansko Grahovo, Drvar. Pri tome, u istraživanje je uključeno 353 ispitanika, (68,8% njih u ukupnom uzorku) s područja Federacije BiH, njih 137 (ili 26,7%) iz Republike Srpske te, na koncu, 22 ispitanika (ili 4,5%) iz Distrikta Brčko.

⁴U ukupnom uzorku, naime, 109 (ili 21,2%) je ispitanika u životnoj dobi 18-35 godina, njih 250 (48,7%) u dobi 36-55 godina, 141 ispitanik (27,5%) u dobi 56-75 godina te 7 ispitanika (1,4%) iznad 76 godina starosti.

Pravi li se, pak, usporedba s istraživanjem “Ustavna reforma u Bosni i Hercegovini: Uključivanje civilnog društva”, koje je realizirano u listopadu/oktobru 2013. godine (u daljem tekstu „istraživanje iz 2013“), a u kojem je također bilo zastupljeno pitanje reforme ustava kao najprioritetnije, govoriti o promjenama koje su relevantne je, barem što se ukupnoga uzorka tiče, poprilično problematično. Prije bi se, naime, moglo reći da su one, iako imaju pozitivan predznak, još uvijek u granicama statističke pogreške.⁵

Promatra li se, međutim, prisutnost apostrofirane vrste uvjerenja u tri ustavna prostora BiH – Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Distriktu Brčko – razlike su i više nego uočljive (Grafikon 2).

Grafikon 2: Ustavna reforma trenutno je najveći i najvažniji prioritet

Dobiveni podaci, zapravo, potvrđuju ono što se i moglo pretpostaviti – i očekivati dakako. Naime, najmanje izraženo uvjerenje da je ustavna reforma BiH prioritet iznad svih ostalih je, što se provedenog empirijskog istraživanja tiče, zabilježeno na prostoru Republike Srpske. Ohrabruje, međutim, spoznaja da je ono i u ovom dijelu zemlje dominantno.⁶ No, promjene u odnosu na 2013. godinu – što, uostalom, važi i za FbiH i Distrikt Brčko – nemaju intenzitet za koji bi se moglo ustvrditi da je teorijski relevantan.⁷

⁵Prema istraživanju iz 2013. godine 88% svih ispitanika je u potpunosti ili dijelom podržavalo potrebu ustavnih reformi. Prema istraživanju iz prosinca/decembra 2015. godine takvih je 92%. To, istina, jeste određeni rast, ali ne takav da bi se temeljem njega moglo govoriti o teorijski relevantnom rastu pozitivnog uvjerenja.

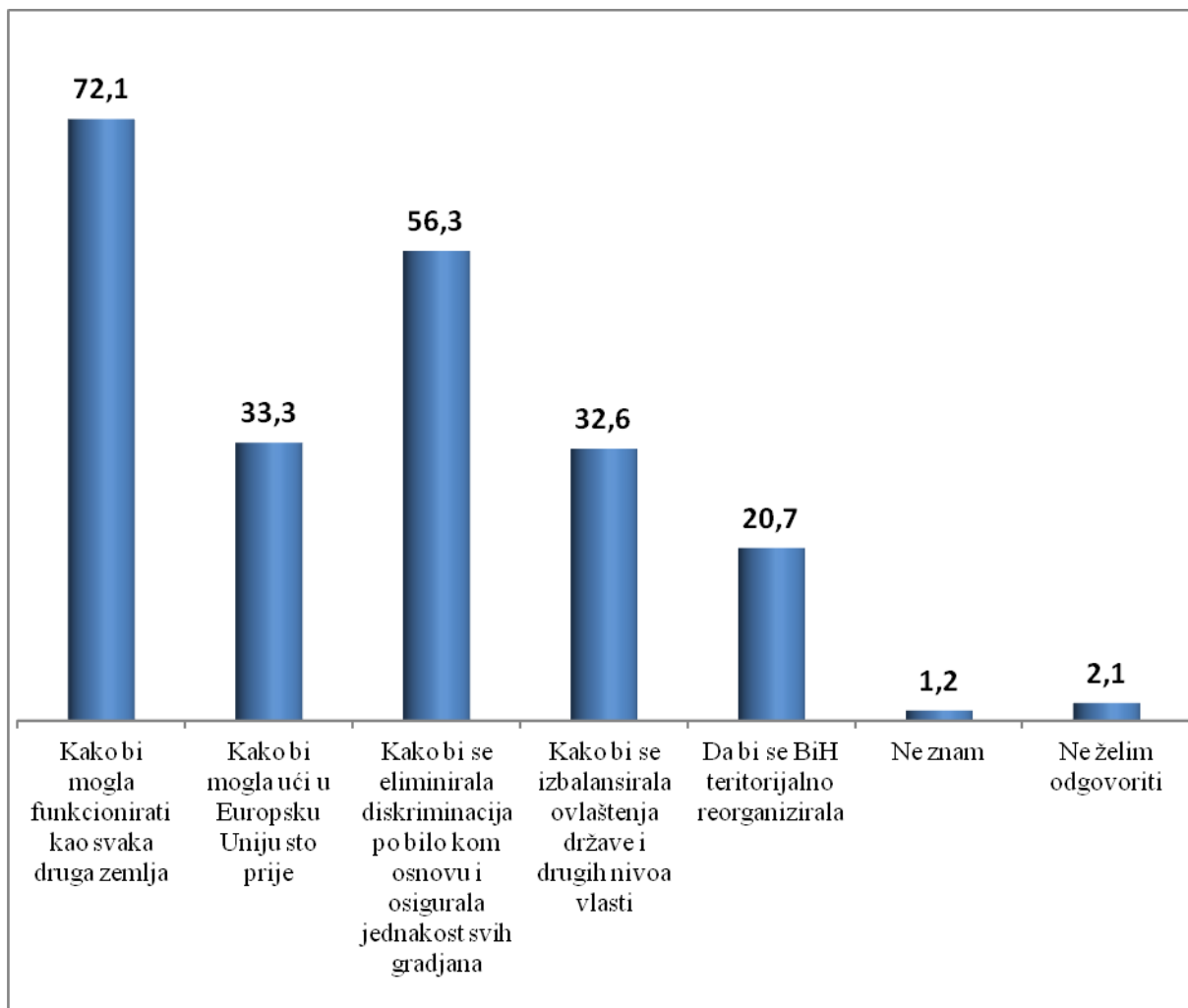
⁶U prilog tome, uostalom, govori i podatak da preko osam desetina, točnije 81,7% građana ovog entiteta se u potpunosti ili barem djelomično slaže s tezom kako je ustavna reforma u BiH i najveći i najvažniji prioritet.

⁷Prema istraživanju iz prosinca/decembra 2015. godine, 81,7% građana RS-a dijeli uvjerenje kako je ustavna reforma u BiH najveći i najvažniji prioritet – što je za 2,5% više nego dvije godine prije toga, ali i dalje u granicama statističke pogreške.

Uvjerenje kako su ustavne promjene Bosni i Hercegovini krajnje potrebne, dakle, kod njezinih građana uopće nije upitno. Što je, međutim, govori li se o opredjeljenju građana, razlog zbog kojeg bi u takve promjene trebalo ići?

Iako su na ponudi imali listu od pet razloga, dva od njih su, akceptirani značajno učestalije od svih ostalih (grafikon 3).⁸

Grafikon 3: Zašto mislite da su ustavne promjene u BiH potrebne?

Dominantno je, dakako – pogleda li se prethodni grafikon nešto detaljnije – uvjerenje da bi u ustavne promjene trebalo ići kako bi BiH mogla funkcionirati kao svaka druga država – jer, tu vrstu uvjerenja dijeli preko sedam desetina svih bosanskohercegovačkih građana. No, natpolovična većina njih tome pridružuje još jedan razlog – da bi se ustavnim promjenama eliminirala diskriminacija po bilo kojoj osnovi i osigurala jednakost svih građana. Na koncu, običan građanin, promatrano na razini cijele zemlje, ne dijeli uvjerenje političkih elita BiH da su ustavne promjene ovoj zemlji potrebne i zbog njezine teritorijalne reorganizacije. U ustavnim promjenama, naime, mgoućnost da se ona teritorijalno reorganizira prepoznaje kao uvjet njezina razvoja tek svaki peti građanin.

⁸Pri tome je važna jedna napomena – da je svaki ispitanik bio u mogućnosti birati više od jednog odgovora.

U vezi s tri apostrofirana markirana tipa uvjerenja, promatrano na razini države, u odnosu na vrijeme 2013. godine ne bi se moglo govoriti o promjenama koje su teorijski relevantne.⁹ U vezi s dvama od njih, potom, nema značajnih odstupanja ni na razini triju karakterističnih teritorijalnih cjelina – u FBiH, RS-u i Distriktu Brčko. Ali, o teorijski značajnijim promjenama bi se moglo govoriti u odnosu na ponudu kako su ustavne promjene potrebne kako bi se BiH teritorijalno reorganizirala. Taj tip uvjerenja je u međuvremenu, naime, bukvalno prepolovljen među građanima Republike Srpske.¹⁰

Pitanje je, dakako, zašto je uvjerenje o potrebi teritorijalne reorganizacije tako izraženo na prostoru Federacije. Istraživanje iz 2015. godine, istina, ne nudi mogućnost uvida u to. Ali, takvu mogućnost nudi ono iz 2013. godine. Prema njemu, relativno visok je stupanj te vrste uvjerenja kod građana FBiH uopće. Ipak, većinski hrvatski dijelovi ovog entiteta u toj vrsti uvjerenja bitno odskaku.¹¹

No, teorijski relevantne su, što se razine države tiče, promjene kod nekih drugih ponuda organizatora istraživanja. Pri tome se misli, prije svega, na ponudu da su ustavne promjene potrebne kako bi se izbalansirale ovlasti države i drugih razina vlasti. Još konkretnije, potrebu ustavnih promjena u tome je 2013. godine vidio tek svaki peti punoljetni građanin BiH. Istraživanje iz prosinca/decembra 2015. godine, međutim, takvu vrstu uvjerenja bilježi kod čak svakog trećeg punoljetnog građanina.¹²

Organizatoru istraživanja se vrlo važnim učinilo i pitanje koji su to sektori, u percepciji bosanskohercegovačkih građana, najprioritetniji da traže da se o njima raspravlja tijekom ustavnih promjena na razini države. Pri tome je ponuđeno čak 18 sektora koje su građani kao relevantne za diskusiju o ustavnoj reformi mogli markirati.¹³ Dobiveni rezultati, dakako, onima koji političke i druge odluke od interesa za državu donose, ako im je do mišljenja građana stalo, mogu poslužiti i kao pokazatelj u kojem pravcu moraju usmjeravati svoju aktivnost (Grafikon br.4).

⁹Istina, u vezi s uvjerenjem da su ustavne promjene potrebne kako bi se eliminirala diskriminacija po bilo kojoj osnovi i osigurala jednakost svih građana neophodan je jedan dodatak. U istraživanju 2013. godine građanima su ponuđena dva pitanja – prvo, da bi se ukinula diskriminacija na osnovu nacionalnosti, i drugo, da bi se osigurala jednakost svih građana. U istraživanju, pak, iz prosinca 2015. godine ta dva pitanja su objedinjena na način da je ispitanicima ponuđeno pitanje „Kako bi se eliminirala diskriminacija po bilo kom osnovu i osigurala jednakost svih građana.

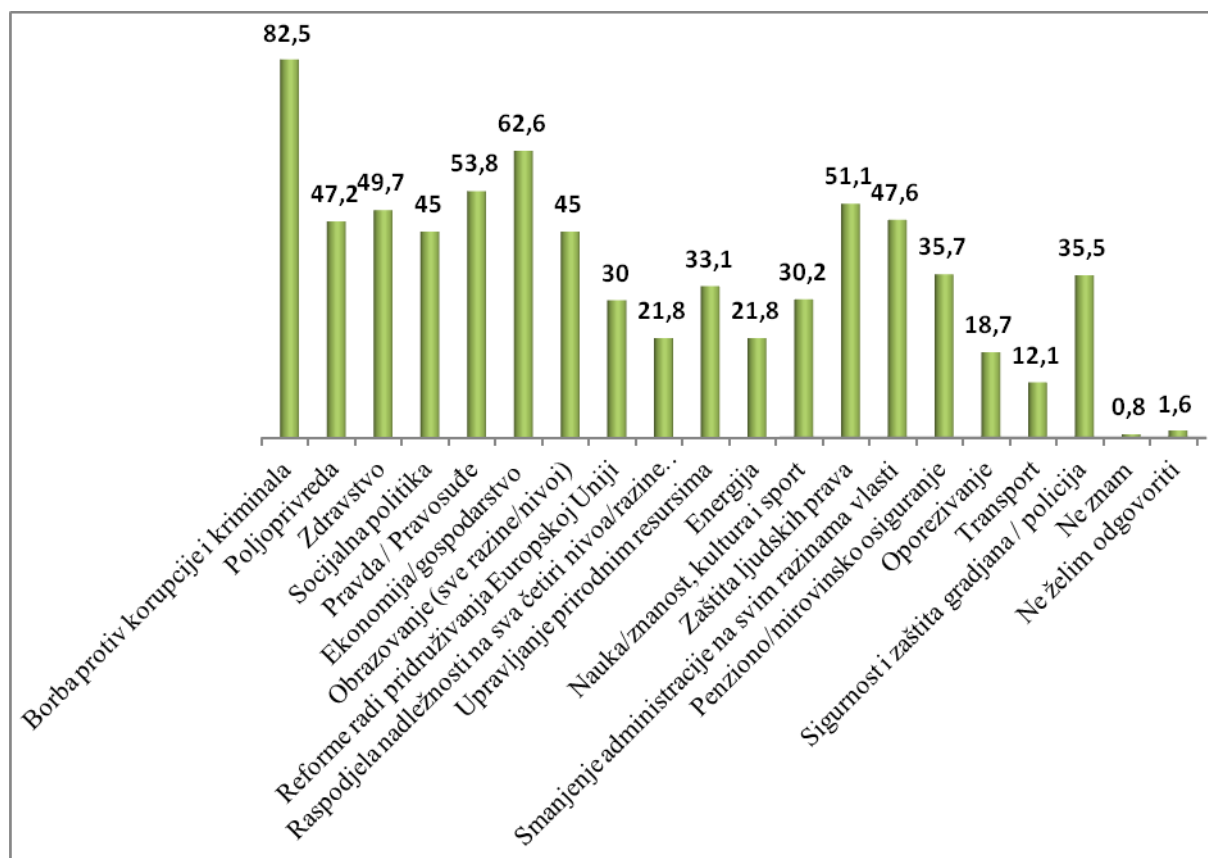
¹⁰Da su ustavne promjene potrebne kako bi se BiH teritorijalno reorganizirala vjerovalo je 2013. godine 27% u istraživanje uključenih na prostoru FBiH i 14% njih u RS-u. U prosincu 2015. godine FBiH se zadržala na gotovo identičnoj razini (27.2%), dok je taj tip uvjerenja imanentan bio za tek 6% u istraživanje uključenih na prostoru RS-a.

¹¹Na dijelovima FBiH s većinskim bošnjačkim stanovništvom potrebu ustavnih promjena zbog teritorijalne reorganizacije zemlje prepoznaje 24.6% u istraživanje uključenih, dok njihovo mišljenje na većinskim hrvatskim dijelovima ovog entiteta dijeli čak 46.2% punoljetnog stanovništva.

¹²Prema istraživanju iz listopada 2013. godine takvo je uvjerenje dijelilo 20% u istraživanje uključenih, a po ovom iz prosinca/decembra 2015. godine čak 32,6% njih.

¹³U pitanju su slijedeći sektori: Borba protiv korupcije i kriminala, Poljoprivreda, Zdravstvo, Socijalna politika, Pravda / Pravosuđe, Ekonomija/gospodarstvo, Obrazovanje (sve razine/nivoi), Reforme koje je potrebno provesti radi pridruživanja Europskoj Uniji, Raspodjela nadležnosti na sva četiri nivoa/razine vlasti, Upravljanje prirodnim resursima, Energija, Nauka/znanost, kultura i sport, Zaštita ljudskih prava, Smanjenje administracije na svim razinama vlasti, Penziono/mirovinsko osiguranje, Oporezivanje, Transport, Sigurnost i zaštita građana / policija.

Grafikon 4: Koji od slijedećih sektora su prioritetni

Iako je građanima, koji su uključeni u istraživanje, na izbor ponuđeno čak 18 mogućnosti izbora, iako im je, potom, dana mogućnost većeg broja odgovora, dobiveni rezultati upućuju na zaključak kako im je, promatrano na razini čitave države, nekoliko sektora prioritetnije od ostalih. Evidentno je, prije svega, da je najveći konsenzus u vezi sa zahtjevom da u raspravu tijekom ustavnih promjena na razini države uvede borba protiv korupcije i kriminala¹⁴. Evidentno je, potom, da to, dakle pitanje borbe protiv korupcije i kriminala, slijedi pitanje gospodarstva i uopće ekonomije kao ono koje građani nominiraju – pa za njim pitanje pravde i pravosuđa, zaštite ljudskih prava, zdravstva i druga.

Iako je identično pitanje postavljeno i u istraživanju 2013. godine, komparacija nije uputna. Razlog tome je činjenica da u tom istraživanju ispitanicima nisu ponuđeni identični sektori kao u istraživanju koje je predmet ove analize¹⁵ – a ispitanici nisu imali ni mogućnost na veći broj odgovora. Stoga ni ambicija ove analize nije komparativna analiza koja bi, eventualno, uputila na trendove.

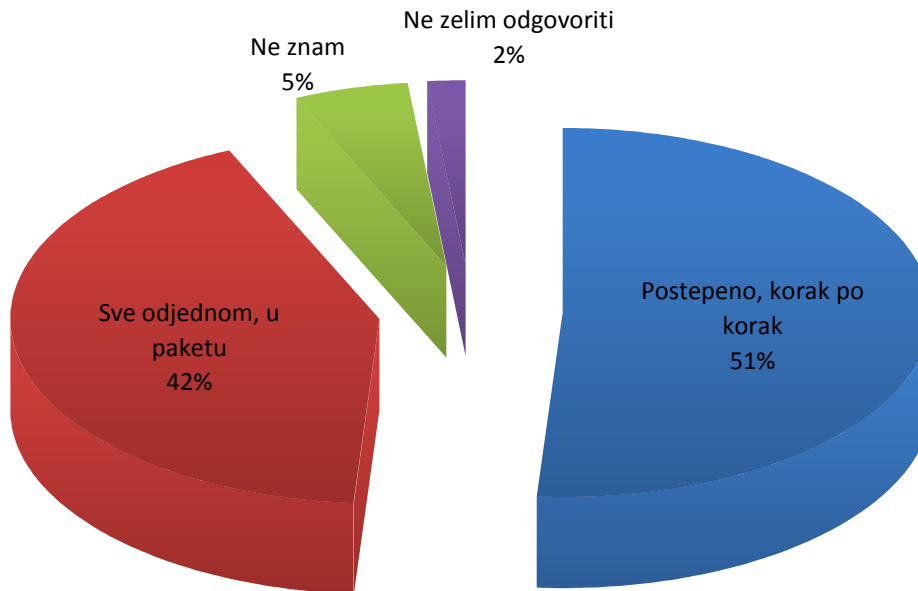
U vezi s ustavnim promjenama, dakako, nije nevažno i još jedno pitanje – kako te promjene realizirati? Ili još konkretnije, treba li ustavne promjene, barem kad su one na državnoj razini u pitanju, realizirati postupno, po principu korak po korak, ili je prihvatljivije rješenje ustavnih reformi u paketu, u jednom koraku? Dobiveni rezultati su, istina, u

¹⁴Čak 82,5% svih, u istraživanje uključenih to pitanje u raspravi o ustavnim promjenama smatra relevantnim.

¹⁵Umjesto njih 18, koliko ih je ponuđeno u prosincu/decembru 2015. godine, istraživanje u listopadu/oktobru 2013. godine pružalo je mogućnost njihova izbora između 13 ponuđenih sektora – a to za posljedicu može imati značajno drugačiju distribuciju dobivenih kumulativnih rezultata.

granicama očekivanih – iako, neki od detalja u vezi s njima daju razloga i za pitanja (Grafikon 5).

Grafikon 5: Kako ustavne reforme provesti?

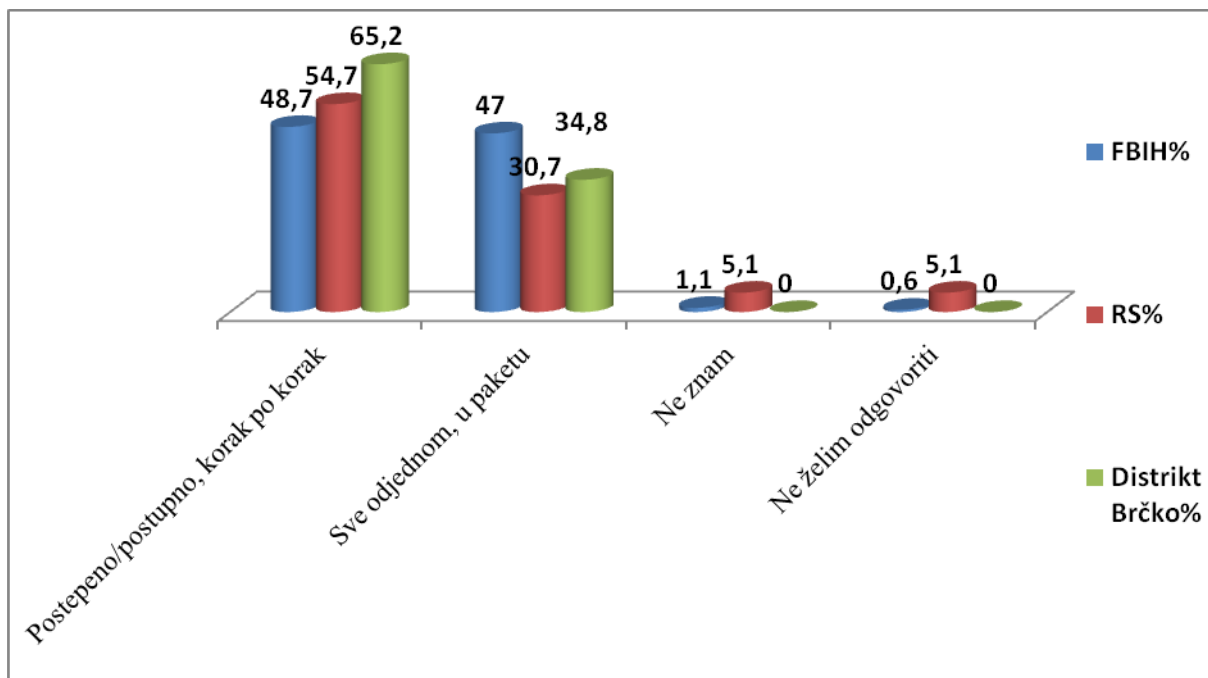
Nije upitno, naime, većinsko uvjerenje kako pitanje ustavnih promjena ne spada u skupinu onih koje treba rješavati u jednom koraku, svojevrsnom revolucionarnom logikom. Činjenica, međutim, da je izuzetno velik udio u istraživanju uključenih i na strani te logike, svjedoči u prilog tezi o nestrpljenju bosanskohercegovačkih građana.

Ako se, međutim, dobiveni rezultati kompariraju s onima od prije dvije godine, iz istraživanja iz listopada/oktobra 2013. godine, u opredjeljivanju za reforme u paketu, odnosno one korak po korak se dade identificirati izvjesna promjena. U pitanju je, naime, lagani trend pada opredjeljenja za pristup postepenosti ustavnim reformama, ali i lagani trend rasta zahtjeva za reformama u paketu. Ni jedna ni druga promjena u trendu, međutim, nema intenzitet koji je i teorijski relevantan.¹⁶

S druge strane, opredjeljenje za karakter i dinamiku ustavnih reformi nema istu distribuciju u svim dijelovima zemlje (Grafikon 6).

¹⁶Po istraživanju iz listopada/oktobra 2013. godine 55.9% svih ispitanika pokazuje naklonost za postepenu reformu ustava, u poređneju s 39.7% koji preferiraju pristup velikog paketa. Po istraživanju, pak, iz prosinca/decembra 2015. godine naklonost postepenoj reformi ustava identificirana je kod 51% u istraživanje uključenih, a pristupu velikog paketa, i promjena u jednom koraku kod 42% ispitanika.

Grafikon 6: Kako ustavne reforme provesti

Postupnosti su, naime, sudi li se temeljem dobivenih pokazatelja, najskloniji građani Distrikta Brčko, a najmanje skloni oni s prostora Federacije BiH. Ali, zato je punoljetno stanovništvo ovog dijela zemlje u odnosu na ostale – Republiku Srpsku i Distrikt Brčko – puno skloniji promjenama ustava u jednom koraku, reformi koja bi se završila odjednom i u potpunosti.

Gdje treba tražiti razloge tom tipu razlika? Ovo istraživanje, istina, ne nudi i tu vrstu odgovora. Ali, za pretpostaviti je da se on nalazi u razlikama u odnosu prema postojećem stanju. Za pretpostaviti je, drugim riječima, da status quo više odgovara građanima Distrikta Brčko, i onima s prostora Republike Srpske, a da je zahtjev za promjenama relativno značajnije izražen kod građana FBiH.

S druge strane, za pretpostaviti je, a to potvrđuju i pokazatelji iz listopada 2013. godine – iako ovo iz prosinca 2015. godine ne nudi ni tu vrstu pokazatelja – da se naglašenije opredjeljenje prostora FBiH za reforme „sve odjednom“ ima zahvaliti prvenstveno dominaciji te vrste opredjeljenja kod hrvatskog dijela populacije ovog entiteta.¹⁷ A to, opet, upućuje na zaključak kako je stupanj nezadovoljstva postojećim ustavnim rješenjima kod bosanskohercegovačkih građana hrvatske nacionalnosti i relativno najizraženiji.

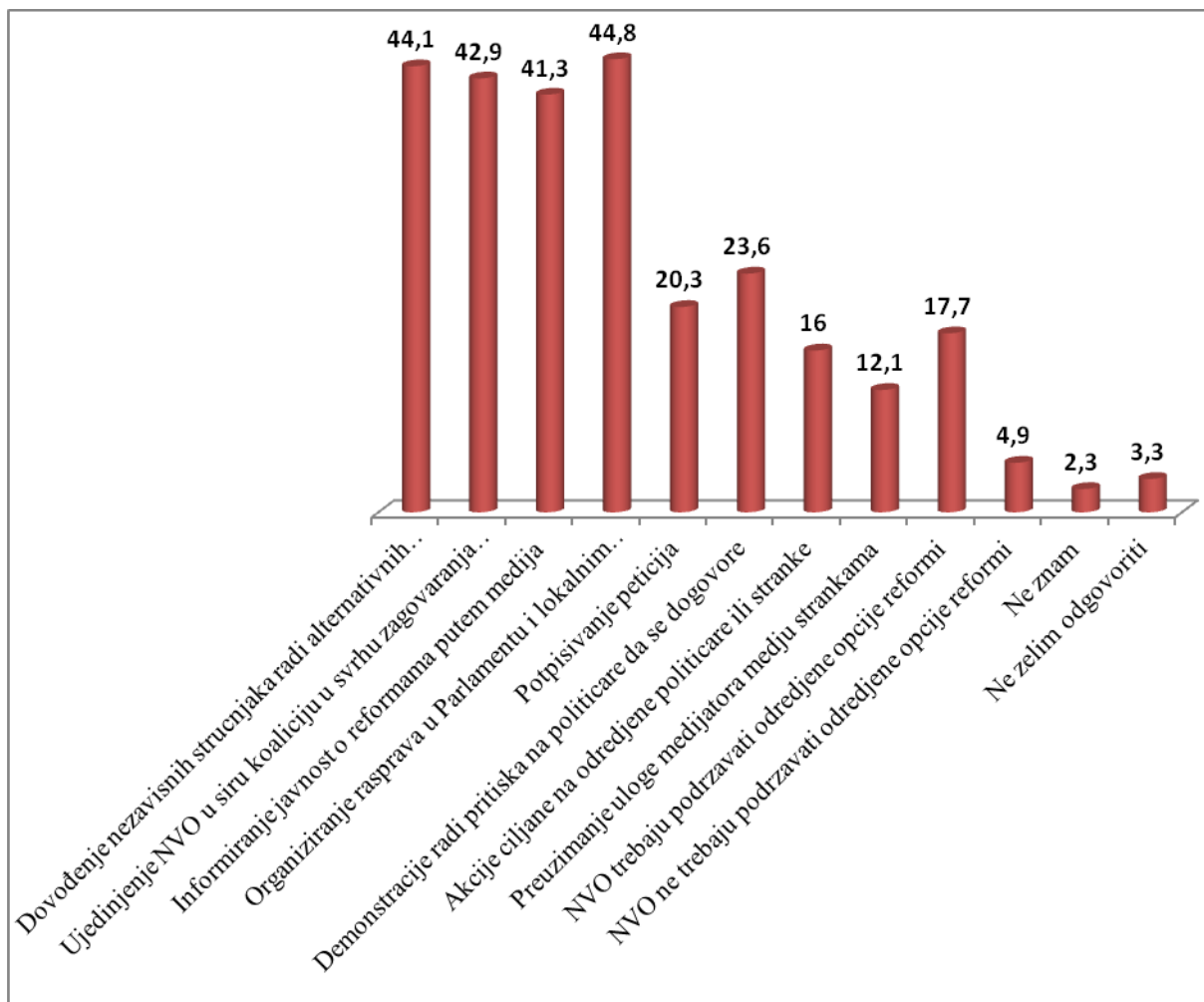
Podrazumijeva se, dakako, da reforme ustava nisu privilegija jedino političkih elita. Potpuno suprotno, u njima dosta intenzivno sudjeluju i drugi – građani kao pojedinci, ali i nevladine organizacije (u daljem tekstu: NVO) koje interese građana također zastupaju. Radi

¹⁷Prema istraživanju 2013. godine, čak 72.3% hrvatskih ispitanika na prostoru Federacije BiH želi reforme u jednom koraku, reforme, dakle, po principu n"„sve odjednom“

li se, pak, o NVO-ima kao participantima u procesu ustavnih reformi, nameće se čitava serija pitanja – među njima, dakako, i pitanje koje od njihovih aktivnosti, a koje za cilj imaju šire sudjelovanje građana u procesu ustavnih promjena, ti isti građani podržavaju?

Rezultati provedenog empirijskog istraživanja daju odgovor i na tu vrstu pitanja. Iako je, naime, sudionicima u empirijskom istraživanju ponuđena široka lepeza mogućih aktivnosti – njih čak deset – četiri među njima se bitno izdvajaju. Grafički podaci, uostalom, to na najzorniji način i potvrđuju (Grafikon 7).

Grafikon 7: Aktivnosti koje u procesu ustavnih reformi trebaju podržavati NVO

Jasno je, dakle, da je, što se mišljenja građana tiče – i promatrano na razini države – dominantno uvjerenje kako djelovanje NVO-a u procesu ustavnih reformi treba usmjeriti prvenstveno na četiri vrste akcija. Svoju pažnju bi NVO-i, prije svega, treba usmjeriti na organiziranje javnih rasprava u Parlamentu i lokalnim zajednicama. Gotovo istim intenzitetom bi se, potom, morale usmjeriti na dovođenje nezavisnih stručnjaka sa zadatkom da oni razviju alternativne modele i prijedloge ustavnih reformi. Uz to bi, međutim, morale i djelovati sinhronizirano – a to, dakako, nije moguće bez njihova ujedinjavanja u širu koaliciju s ciljem zajedničkog zagovaranja ustavnih reformi. Na koncu, značajan dio svoje aktivnosti bi, sudi li

se temeljem mišljenja u istraživanje uključenih građana, NVO-i morali usmjeriti korištenje usluga medija – na, zapravo, informiranje javnosti o reformama posredstvom njih.¹⁸

Kompariraju li se međutim, dobiveni rezultati s onima iz 2013. godine, promjene u nekima od njih su na razini čitave države i više nego evidentne. Organiziranje, primjerice, javnih rasprava u parlamentu i lokalnim zajednicama, koje je danas ispred svih ostalih, prije dvije godine u percepciji građana BiH nije uopće imalo težinu relevantne aktivnosti.¹⁹ Puno manje značenje je, potom, u odnosu na vrijeme s kraja 2015. godine, tada pripisivano i uvjerenju kako bi NVO trebale zaposliti nezavisne stručnjake za razvoj alternativnih modela i prijedloge za reforme.²⁰ Ali, zato je 2013. godine u odnosu na vrijeme današnje relativno značajno učestalije uvjerenje kako bi svoju aktivnost NVO trebale usmjeriti na informiranje javnosti putem medija.²¹

Promatra li se, pak, aktivnosti koje bi NVO trebale poduzimati s ciljem šireg sudjelovanje građana u procesu ustavnih promjena iz nešto drugačije perspektive, perspektive distribucije toga uvjerenja u dvama entitetima i Distriktu Brčko, neke je razlike također moguće identificirati – i u istraživanju provedenom u prosincu/decembru 2015. godine i usporede li se njegovi rezultati s onima iz 2013. godine.

Relativno puno manje je, primjerice, na koncu 2015. godine u Distriktu Brčko bilo prisutno uvjerenje kako bi NVO trebale dovesti nezavisne stručnjake da razviju alternativne modele i prijedloge za reforme od razine tog istog uvjerenja u Republici Srpskoj i posebice Federaciji BiH.²² Slično stanje je, potom, i s uvjerenjem kako bi težište svoje aktivnosti NVO trebale usmjeriti na informiranje javnosti o reformama putem medija.²³

Istraživanje iz prosinca/decembra 2015. godine, nažalost, ne nudi mogućnost uvida i u to što dominantno određuje uvjerenja triju najzastupljenijih etničkih skupina – tri konstitutivnih naroda, ali i grupacije „Ostali“. Ako je, međutim, suditi po rezultatima istraživanja iz listopada/oktobra 2013. godine razlike i među njima bi – iako, ta vrsta suda ostaje tek na razini hipotetskog – mogle biti teorijski relevantne.²⁴

Na razini činjenica, međutim, izvjesno je da spremnost za ustavne promjene ne postoji. Razlozi tome, istina, mogu biti vrlo različiti – od nespremnosti da se status quo narušava pa do različitih konceptata i ambicija koje se ustavnim reformom žele ostvariti. Stoga je u vezi s tim vrlo zanimljivo imati i dominantno uvjerenje bosanskohercegovačkih

¹⁸To, doduše, ne znači kako se ignorira sve ostale aktivnosti koje bi NVO-i, i s istim ciljem, mogli i trebali poduzimati – organiziranje, primjerice, demonstracija u svrhu pritiska na političare da se dogovore, potpisivanje peticija i slično. No, radi li se o uvjerenju građana, ta vrsta akcija ipak ima značajno manju težinu od prethodno apostrofiranih.

¹⁹Relevantnom ju je doživljavalo tek 15,7% svih građana BiH – i po svojoj težini ova aktivnost je bila tek na šestom mjestu relevantnosti.

²⁰Toj akciji, koju danas zagovara 44.1% u istraživanje uključenih, 2013. godine je bilo sklono tek 18.7% u istraživanje uključenih.

²¹Da akcije NVO u reformi ustava treba usmjeriti baš u tom pravcu tada je vjerovalo 59,5% u istraživanje uključenih, a u prosincu/decembru 2015. godine samo 41.3%

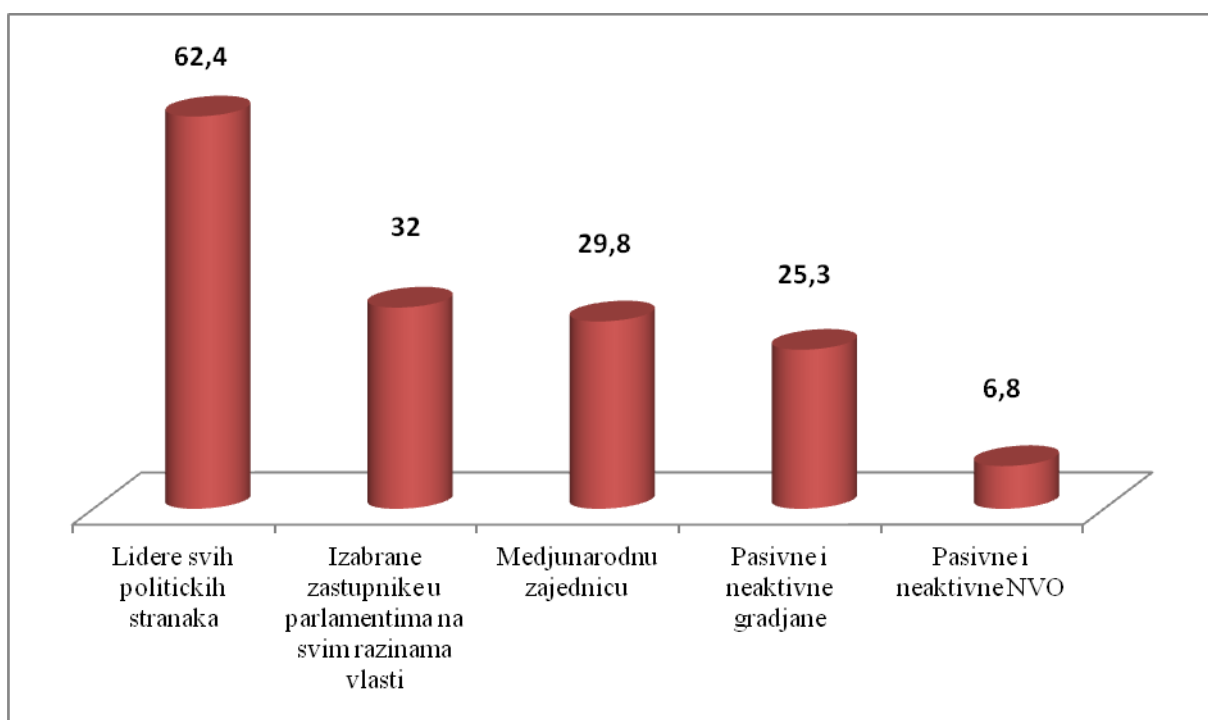
²²Ta vrsta uvjerenja je, naime, obilježje 26.1% populacije u Distriktu Brčko, 40.1% populacije u RS-u te čak 46.7% populacije u FBiH.

²³Takvo uvjerenje je koncem 2015. godine bilo karakteristika 26.1% punoljetnih građana Distrikta Brčko, 31.4% njih u RS-u te 46.2% građana Federacije.

²⁴Uvjerenje, primjerice, da bi NVO svoju aktivnost trebale usmjeriti na organiziranje javnih rasprava u Parlamentu i lokalnim zajednicama, u to vrijeme je, promatrano na razini države, kod Hrvata bilo bitno dominantnije (na razini 30.5%) nego kod Bošnjaka (15.3%) i posebice Srba (12.4%). Slično je, potom, i s etničkom distribucijom uvjerenja da NVO trebaju zaposliti nezavisne stručnjake za razvoj alternativnih modela i prijedloga za reforme – ta vrsta uvjerenja je odlikovala 35,8% Hrvata, 17,7% Bošnjaka i 16,6% Srba u BiH.

građana. Empirijskim istraživanjem se, naime, željelo doći do njihova uvjerenja u odnosu na pitanje koga smatraju najvećim kočničarom u procesu izmjena Ustava BiH? Pri tome im je također ponuđeno više mogućnosti – njih pet. Odgovornost je i ovaj put prebačena na četiri adrese (Grafikon 8).

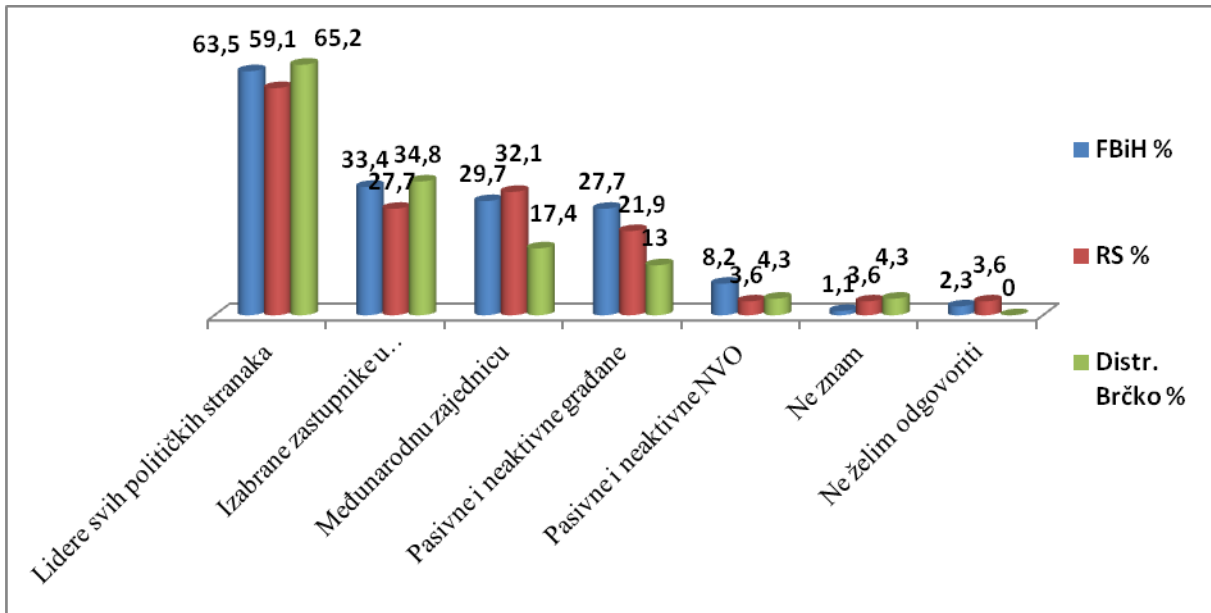
Grafikon 8: Koga smatrate najvećim kočničarom procesa izmjena Ustava BiH?

Usprkos tome, međutim, grafički pokazatelji ukazuju i na temeljni zaključak gdje je, barem što se percepcije građana BiH tiče, glavna kočnica. Istina je da dio zasluga za onemogućavanje toga procesa se može pripisati i drugima – izabranim zastupnicima u parlamentima na svim razinama vlasti, međunarodnoj zajednici, pa i činjenici da su građani pasivni i neaktivni. Ali, usprkos svima njima evidentno je da je glavna kočnica ustavnim promjenama, u konačnici, ipak i prije svega u liderima političkih stranaka.

Promatra li se, pak, taj tip uvjerenja na razini triju ustavnih prostora BiH, moglo bi se reći da su izvjesne razlike prisutne – ali nisu takve da bi temeljni sud dovodile pod znak pitanja (Grafikon 9).

Grafikon 9. Najvećim kočničarom u procesu izmjena Ustava Bosne i Hercegovine smatram

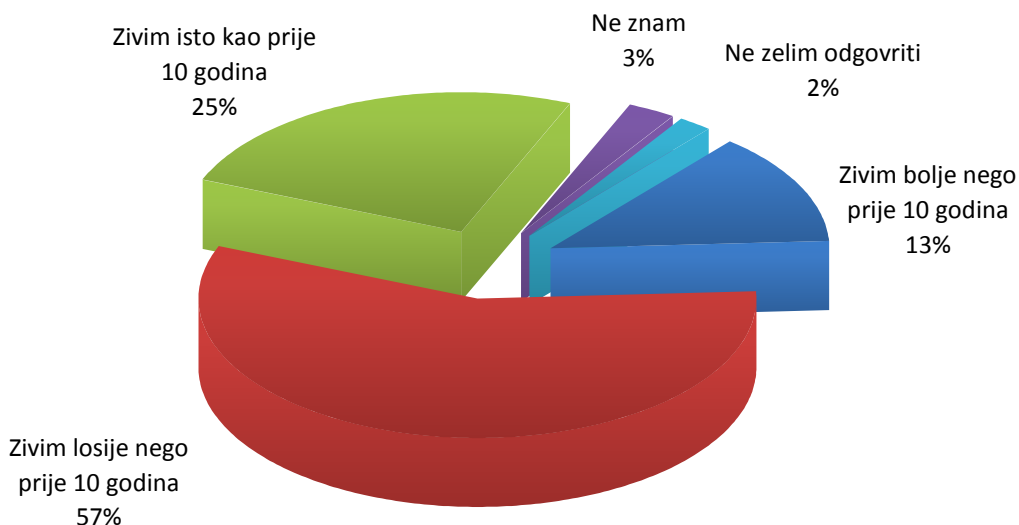
Istina, u Distriktu Brčko i Federaciji BiH se nešto veća odgovornost za kočenje ustavnih promjena svaljuje na lidere političkih stranaka i izabrane predstavnike u parlamentima na svim razinama vlasti nego u Republici Srpskoj. S druge strane, građani Republike Srpske su nešto učestalije skloni uvjerenju kako odgovornost za odlaganje ustavnih promjena treba pripisati i međunarodnoj zajednici. No, sve te razlike nemaju i intenzitet za kojeg bi se moglo ustvrditi kako je teorijski relevantan.

Bilo bi, istina, dobro kada bi se mogla izvršiti usporedba s istom percepcijom građana u istraživanju iz 2013. godine. Takvo pitanje, nažalost, tom prilikom sudionicima u istraživanju nije postavljano. No, za pretpostaviti je da se radikalnije promjene nisu događale.

Na koncu, odnos prema ustavnim reformama može biti posljedica i kvalitete života. Pretpostavka je, naime, da loša kvaliteta života jedan dio ljudi tjera na razmišljanje kako je to, među inim, rezultat i neadekvatnog ustavnog sistema. Vrijedi, doduše, i obrnuta logika. Stoga je bilo važno testirati i taj detalj – kako, dakle, ljudi žive danas. Ili još konkretnije, jesu li u zadnjih deset godina osjetili pozitivne ili negativne promjene u svojem životu, žive li danas bolje ili lošije nego prije deset godina.

Da bi se dobio odgovor na tako postavljeno pitanje sudionicima u istraživanju su na raspolaganje stavljene tri mogućnosti – da žive bolje, da žive lošije te, na koncu, da žive približno isto kao i prije deset godina. Dobiveni rezultati su, krajnje pojednostavljeno, u okvirima očekivanih (Grafikon 10).

Grafikon 10: Živate li bolje danas nego prije 10 godina?

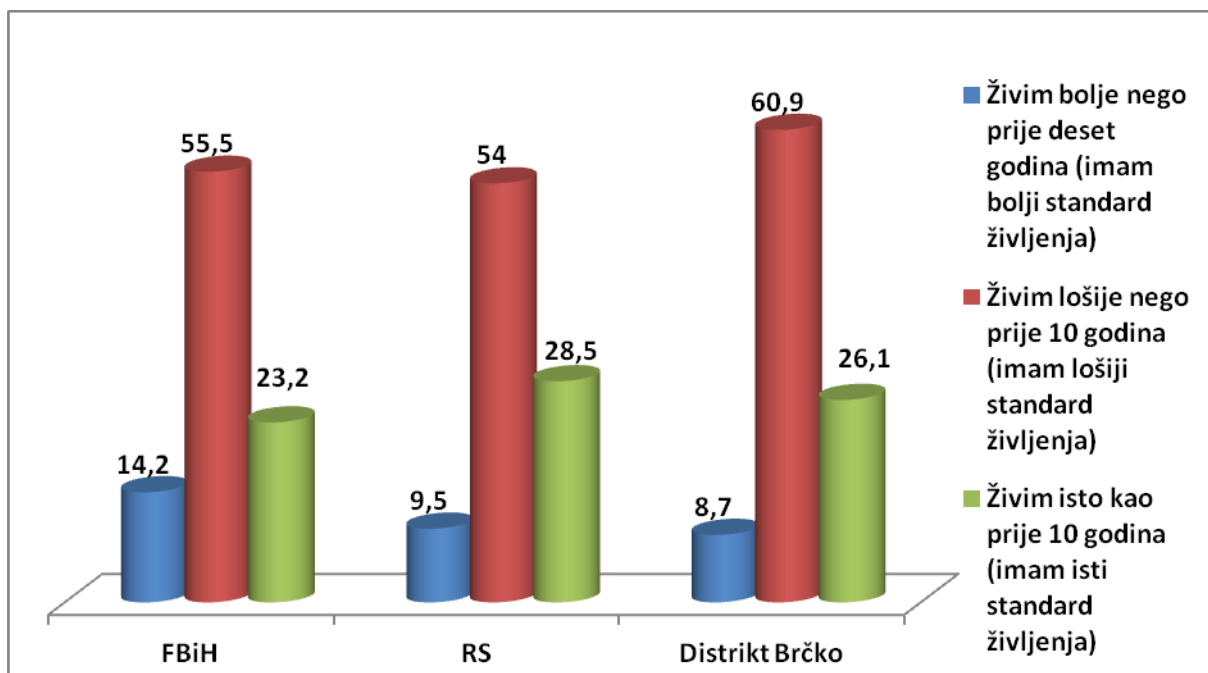
Ako je, drugim riječima, temeljem dobivenih pokazatelja suditi, nadpolovičnoj većini građana BiH je u prethodnih deset godina padala kvaliteta života. Moglo se, istina, pretpostaviti i da je uskom društvenom sloju sve bolje. Pomalo, međutim, neočekivano djeluje podatak da taj društveni sloj, ako je temeljem rezultata provedenog istraživanja suditi, čini čak 13% ukupne punoljetne populacije BiH.

No, i takvo stanje je puno lošije od onog, kojeg su građani BiH imali 2013. godine. Jer, tada je čak 36.6% njih smatralo kako im je bolje nego što im je bilo deset godina ranije.²⁵

Promatra li se, pak, kvaliteta života prema tri ustavna prostora BiH, rezultati empirijskog istraživanja iz prosinca/decembra 2015. godine daju razloga za izvjesne korekcije već izrečenih sudova (Grafikon 11).

²⁵Najzastupljeniji su u toj skupini punoljetnih građana 2013. godine bili stanovnici s prostora Distrikta Brčko – među kojima je osjećaj da im je bolje nego prije deset godina tada izrazilo čak 47.1% u istraživanje uključenih.

Grafikon 11: Živate li bolje danas nego prije deset godina

Iako je, naime, i dalje neupitan osjećaj pada kvalitete života u odnosu na vrijeme prije deset godina, parcijalni pristup upućuje na zaključak kako je taj osjećaj nešto učestaliji u Distriktu Brčko nego u drugim dijelovima zemlje. S druge strane, ta perspektiva omogućuje i zaključak kako je u ukupnoj populaciji FBiH nešto veći nego u druga dva ustavna prostora udio onih koji imaju osjećaj kako im je život danas bolji od onoga od prije deset godina.

Zaključak

Empirijsko istraživanje u okviru projekta „Naš ustav, naš život“ nudi rezultate koji su uglavnom u okviru prethodnih očekivanja. Najvažnije od njih vrijedi i u ovom kontekstu apostrofirati:

- Ustavnu reformu trenutno najvećim i najvažnijim prioritetom doživljava dvije trećine (67% svih u istraživanje uključenih) punoljetnih građana Bosne i Hercegovine.
- Preko dvije trećine građana BiH (njih 72,1%) smatra da su ustavne promjene potrebne kako bi ona mogla funkcionirati kao i svaka druga zemlja, a još preko polovice građana (ili 56,3%) vjeruje da je ustavna reforma neophodna kako bi se u zemlji eliminirala diskriminacija po bilo kojoj osnovi i kako bi se osigurala jednakost svih njezinih građana.
- Ustavnom reformom, prema mišljenju građana, treba zahvatiti različite oblasti života. Prednost se, pri tome, daje borbi protiv korupcije i kriminala (koju prioritetom doživljava 82,5% u istraživanje uključenih), ekonomiji/gospodarstvu (čije pozicioniranje u ustavnim promjenama prioritetom smatra 62,6% u istraživanje uključenih), pravosuđu (koje prioritetom markira 53,8% ispitanika), zaštiti ljudskih prava (koje je prioritet u ustavnim promjenama za 51,1% građana), zdravstvu (koje je u ustavnim promjenama prioritet za 49,7% ispitanika), smanjenju administracije (što je prioritet za 47,6% ispitanika) itd.
- Građani BiH su podijeljeni u vezi s pitanjem kako ustavne promjene provesti. Polovica njih (ili 51% svih, u istraživanje uključenih) preferira pristup postepenih ustavnih reformi, reformi koje slijede logiku korak po korak, a tek nešto manje (42% u istraživanje uključenih) ih se zalaže za logiku suprotna naboja – logiku da se ustavne reforme provedu u jednom koraku – i u paketu dakako. Pri tome je logika postupnosti u Republici Srpskoj izraženija nego u druga dva dijela zemlje, Federaciji BiH posebice, dok pristup ustavnim promjenama u paketu ima više pristalica u Federaciji BiH nego drugdje, u Republici Srpskoj posebice.
- Ako je u pitanju odnos prema akcijama koje u procesu ustavnih promjena trebaju podržavati NVO-i, građani daju prednost četirima vrstama tih akcija – da one rasprave o ustavnim promjenama organiziraju u parlamentima i lokalnim zajednicama (što podržava 44,8% u istraživanje uključenih), da angažiraju nezavisne stručnjake s ciljem da oni razviju alternativne modele i prijedloge ustavnih promjena, da se NVO ujedine u širu koaliciju s ciljem efikasnijeg zagovaranja ustavnih reformi te da, na koncu, o ustavnim reformama putem medija informiraju i javnost.
- Najveći kočničari procesa izmjena Ustava BiH po uvjerenju građana su lideri političkih stranaka – i to svih političkih stranaka (koje kočničarima doživljava 62,4% u istraživanje uključenih) – a odmah za njima, iako u odnosu na njih bitno zaostaju, su izabrani zastupnici u parlamentima na svim razinama vlasti (koje markira 32% ispitanika), ali i međunarodna zajednica (na koju prstom upire 29,8% ispitanika).
- Da se u BiH živi sve lošije potvrđuje i ovo empirijsko istraživanje – čak 57% u istraživanje uključenih smatra da danas živi lošije nego prije deset godina.

Istodobno, radikalno je, u odnosu na istraživanje iz 2013. godine, pao i udio onih smatraju da danas žive bolje nego prije deset godina. To uvjerenje je 2013. godine identificirano kod čak 36,6%, dok je istog uvjerenja u prosincu 2015. godine ostalo još tek 13%, što je pad za skoro 300%).

Preporuke

Projektom „Naš ustav, naš život“ postavljeno je nekoliko ciljeva:

- povećati razumijevanje građana o ustavu i ustavnim pitanjima koja se odnose na svakodnevni život;
- pružiti podršku većem uključivanju građana u identificiranju konkretnih problema u pristupu pravima i uslugama;
- promijeniti prirodu rasprava o ustavnoj reformi izgradnjom mreže koja će sudjelovati u raspravama usmjerenim na izmjenu ustava i zagovaranju pokretanja inkluzivnog procesa reforme vođene od strane BH nevladinih organizacija i građana/pojedinaca s donositeljima odluka.

Polazeći od postavljenih ciljeva preporuča se:

- Na okruglim stolovima i drugim vidovima javne rasprave stalno isticati neusklađenost rješenja iz Ustava BiH s evropskim standardima i obvezu njegova usklađivanja – kako u pitanju poznatom kao Sejdić-Finci, tako i u svim drugim segmentima – kako bi zemlji bio omogućen proces integriranja u društvo evropskih naroda.
- Pri tome posebno treba stalno skretati pozornost na mišljenje Venecijanske komisije o ustavnoj strukturi BiH, posebice njegove dijelove koji se tiču potrebi za reformama, baziranim na ljudskim pravima, ali i onima koje omogućuju da BiH funkcionira kao svaka normalna država.
- Svaku priliku u javnoj komunikaciji koristiti za razvijanje svijesti kod građana da ustavne reforme nisu obaveza koja je od EU zadana samo Bosni i Hercegovini, nego da su istu obavezu na evropskom putu imale i sve druge tranzicijske zemlje – među kojima su mnoge danas i članice EU. Reforma ustava je, dakle, nešto što priprema za članstvo u EU sama po sebi podrazumijeva – a svatko tko se tome suprotstavlja u suštini je i protivnik i evropskoga puta BiH.
- U razgovorima s građanima Republike Srpske, a polazeći od rezultata ovog empirijskog istraživanja, stalno podcrtavati štetnost retorike političara ovog dijela zemlje – posebice njihovo kontinuirano ignoriranje i osporavanje BiH kao države, i naglašavati koristi koje sami mogu imati ako BiH profunkcionira kao svaka druga normalna država.
- Svaku priliku u komunikaciji sa građanima – okrugle stolove, TV i radio emisije, javna okupljanja i slično – koristiti za ukazivanje na razmjere kriminala i korupcije, ali i na njihovu štetnost po razvoj BiH i kao države i kao društva.

- Svaku priliku koristiti kako bi se istaklo značenje pravosudne vertikalne vlasti – posebice iz perspektive borbe protiv kriminala i korupcije – i na štetnosti političkog suprotstavljanja izgradnji pravosudne vertikale od njezina dna do njezina vrha.
- Svaku priliku koristiti za razvijanje svijesti kako reforma ustava nije potreba ni jednog od bosanskohercegovačkih etniciteta nego, naprotiv, potreba građana bez obzira na njihovu nacionalnu i konfesionalnu pripadnost i mjesto njihova življenja
- Kod građana stalno, i istim intenzitetom, a koristeći sve komunikacijske forme, razvijati svijest da su u funkciji ustavnih reformi i one u koje se ide po skraćenoj proceduri, ali i onih za koje je potrebno značajno duže vrijeme.

Posušje, 21.02.2016.

prof.dr. Slavo Kukić